

Інформаційний бюлетень з практики Суду № 75

Травень 2005

Öcalan проти Туреччини [ВП] - 46221/99

Рішення від 12.5.2005 [ВП]

Стаття 3

Нелюдське покарання

Смертна кара, проголошена внаслідок провадження, визнаного несправедливим: *порушення*

Умови перевезення заарештованого поза територією держави-учасниці і наступне позбавлення свободи: *відсутність порушення*

Стаття 2

Стаття 2-1

Смертна кара

Проголошена, але не виконана смертна кара і наступне зникнення ризику її виконання: *відсутність порушення*

Стаття 5

Стаття 5-1

Незаконний арешт або позбавлення волі

Арешт турецькими таємними агентами на борту турецького літака у міжнародній зоні аеропорту у Кенії після того, як влада цієї країни вислідкувала його: *відсутність порушення*

Стаття 6

Кримінальне провадження

Стаття 6-1

Безсторонній суд

Військовий суддя, який засідав у складі суду з питань державної безпеки протягом частини судового розгляду: *порушення*

Стаття 6-3-b

Необхідні можливості

Необхідний час

Обмежений доступ заарештованого до матеріалів кримінальної справи і занадто пізнє надання матеріалів справи адвокатам, через що вони мали квапливо вивчати дуже об'ємну і складну справу: *порушення*

Стаття 6-3-с

Захищати себе за допомогою захисника

Заборона мати доступ до адвоката протягом приблизно семи днів попереднього затримання, після цього обмеження кількості і тривалості зустрічей; неможливість для заарештованого розмовляти з адвокатом без підслуховування розмови працівниками правоохоронних органів: *порушення*

Факти: У жовтні 1998 року заявник, громадянин Туреччини і колишній лідер РКК (Курдської робітничої партії), був висланий із Сирії. Змінивши проживання у кількох країнах, він влаштувався у резиденції посла Греції у Найробі (Кенія). 15 лютого 1999 року він мав залишити посольство Греції, і кенійський державний службовець відвіз його до аеропорту Найробі, до трапу літака, зареєстрованого в Туреччині, у якому на нього чекали представники Туреччини, щоб заарештувати. Турецькі суди видали щодо заявника сім ордерів на арешт, а Інтерпол оприлюднив повідомлення про його розшук. Заявника перевезли до Туреччини і взяли під варту у тюрмі на острові Імрали 16 лютого 1999 року, після цього його допитали працівники правоохоронних органів. 22 лютого 1999 року прокурор Республіки при суді з питань державної безпеки міста Анкара допитав заявника. 23 лютого 1999 року заявник постав перед суддею суду з питань державної безпеки, який постановив запобіжний захід у вигляді перебування під вартою. У обвинувальному акті, поданому у квітні 1999 року, прокурор обвинувачував заявника у здійсненні діяльності, спрямованої на відокремлення частини національної території, і в утворенні з цією метою воєнізованої організації і керуванні нею. На підставі статті 125 Кримінального кодексу він просив застосувати до заявника смертну кару. Протягом судового процесу було внесено зміни до Конституції, якими було заборонено включати до складу суду з питань державної безпеки військових суддів. У зв'язку з цим на місце військового судді у складі суду, який розглядав справу, був призначений цивільний суддя. Заявника було визнано винним у злочинах, у яких його було обвинувачено, і засуджено до смертної кари. 25 листопада 1999 року Касаційний суд залишив без змін рішення суду з питань державної безпеки.

30 листопада 1999 року Європейський Суд вирішив застосувати статтю 39 Регламенту і просити турецький уряд вжити усіх необхідних заходів, аби смертна кара не була виконана, і Суд міг повноцінно розглянути прийнятність заяви. У вересні 2001 року делегація Європейського комітету із запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, покаранню чи поводженню (СРТ) відвідала місце ув'язнення заявника і надала певні рекомендації. Законом від серпня 2002 року було скасовано смертну кару у мирний час, і відповідні зміни були внесені до Кримінального кодексу. У вересні 2002 року турецький уряд повідомив Європейському Суду, що відтепер неможливо виконати смертний вирок щодо заявника. У жовтні 2002 року суд з питань державної безпеки міста Анкара змінив

призначену заявнику смертну кару на довічне позбавлення волі. Палата Європейського Суду (перша секція) постановила рішення від 12 березня 2003 року. У листопаді 2003 року Туреччина ратифікувала Протокол № 6 до Конвенції щодо скасування смертної кари.

Право

Стаття 5 § 4: Стосовно особливого становища, у якому перебував заявник під час попереднього затримання, Велика Палата не вбачає жодних підстав відступати від висновку Палати, відповідно до якого обставини, встановлені у даній справі, перешкодили заявнику здійснювати у ефективний спосіб оскарження, про яке згадував Уряд, а саме, передбачену Кримінально-процесуальним кодексом можливість звернутись до суду з проханням про перевірку законності свого затримання і оскаржити будь-яке рішення прокуратури про продовження утримання під вартою. Велика Палата також вважає, що відшкодування шкоди, передбачене законом № 466, не може вважатись ефективним засобом правового захисту у розумінні статті 5 § 4.

Висновок: Попередні заперечення Уряду щодо скарг за статтею 5 §§ 1, 3 і 4 відхилено; порушення статті 5 § 4 (одноголосно).

Стаття 5 § 1: Арешт заявника було здійснено працівниками турецьких правоохоронних органів на борту літака, зареєстрованого у Туреччині, у міжнародній зоні аеропорту Найробі. Заявник, відколи представники Кенії передали його представникам турецької держави, опинився під владою Туреччини і тому належав до «юрисдикції» цієї держави у розумінні статті 1 Конвенції, хоча у даному випадку Туреччина здійснювала свою владу поза власною територією. Арешт і утримання заявника під вартою відбувались відповідно до ордерів на арешт, виданих турецькими судами у кримінальних справах з метою доставити його до «компетентного суду» на підставі «вагомих підстав підозрювати [його]» у скоєнні злочину; тому арешт і позбавлення свободи відповідали турецькому національному праву. Стосовно перехоплення заявника на території Кенії якраз перед тим, як його було передано представникам турецької держави, то різні обставини справи змушують Велику Палату погодитись із твердженням Уряду про те, що на момент подій влада Кенії вирішила або видати заявника турецькій владі, або сприяти цій видачі. Заявник не надав послідовних доказів, які дозволили б довести, що у даній справі Туреччина не дотрималася поваги до суверенітету Кенії і міжнародного права. Відповідно, арешт заявника у лютому 1999 року і позбавлення його свободи мають вважатись такими, що відповідають «процедурі, встановленій законом» у розумінні статті 5 § 1.

Висновок: відсутність порушення (одноголосно).

Стаття 5 § 3: Як і Палата, Велика Палата не може погодитись із твердженням Уряду про те, що заявника було доставлено до суду тільки через сім днів переважно через погані метеорологічні умови.

Висновок: порушення (одноголосно)

Стаття 6 § 1 – *склад суду з питань державної безпеки*: Зовнішній вияв незалежності даного суду залежить не тільки від його складу під час проголошення вироку. Аби відповідати вимогам статті 6 у питанні незалежності, спірний суд має виглядати незалежним від виконавчої і законодавчої влади на кожній з трьох стадій провадження, а саме, під час попереднього розслідування, судового розгляду і постановлення вироку (відповідно до відомостей, наданих Урядом стосовно кримінального провадження в Туреччині). Окрім того, якщо військовий суддя бере участь в одній чи кількох процесуальних діях, які потім залишаються чинними для

відповідного суду у кримінальних справах, то обвинувачений має підстави сумніватись у правомірності провадження в цілому, якщо тільки не буде доведено, що наступне провадження в суді з питань державної безпеки достатньою мірою розвіяло ці сумніви. Точніше, той факт, що військовий суддя брав участь у рамках провадження проти цивільної особи у процесуальній дії, яка є невід'ємною частиною судового розгляду, позбавляє провадження в цілому зовнішнього вияву того, що воно було здійснене незалежним і безстороннім судом. У даній справі військовий суддя був присутнім під час процесуальних дій, вчинених протягом двох підготовчих засідань і шести засідань із розгляду справи за суттю. Після заміщення військового судді жодна з цих процесуальних дій не була повторена, і суддя-замісник не висловив заперечень щодо жодної з них. У підсумку, Велика Палата не може погодитись з тим, що заміщення військового судді до завершення провадження розвіяло обґрунтовані сумніви заявника у незалежності і неупередженості суду, який його судив.

Висновок: порушення (одинадцять голосів проти шести).

Стаття 6 § 1 в сукупності зі статтею 6 § 3 b) і c): Велика Палата погоджується з висновком Палати про те, що було порушення статті 6 § 1 в сукупності зі статтею 6 § 3 b) і c) через те, що заявник не мав права на справедливий судовий розгляд: під час тимчасового затримання він не отримав допомоги захисника; він міг спілкуватись зі своїми адвокатами тільки у присутності третіх осіб; він не мав безпосереднього доступу до матеріалів справи аж до завершальної стадії процесу; було встановлено обмеження кількості і тривалості його зустрічей із адвокатами; зрештою, його адвокати занадто пізно отримали належний доступ до матеріалів справи. Ці труднощі мали настільки обмежувальний загальний наслідок для прав сторони захисту, що було порушено принцип справедливого судового розгляду, закріплений статтею 6.

Висновок: порушення (одноголосно).

Стаття 2, стаття 14 в сукупності зі статтею 2, і стаття 3 – *застосування смертної кари*: Смертна кара в Туреччині була скасована, і покарання заявника було замінено на довічне позбавлення волі. Водночас, 12 листопада 2003 року Туреччина ратифікувала Протокол № 6 стосовно скасування смертної кари.

Висновок: відсутність порушення (одноголосно).

Стаття 3 з точки зору статті 2 – *призначення смертної кари внаслідок несправедливого судового розгляду*: Велика Палата погоджується з висновком Палати про те, що призначення смертної кари внаслідок несправедливого судового розгляду становить несправедливе спричинення у цієї особи страху бути страченою. Страх і непевність щодо майбутнього, викликані смертним вироком за обставин, коли існує реальна можливість виконання цього покарання, мають бути джерелом сильних переживань для заявника. Це почуття неспокою не може бути відокремлене від несправедливості провадження, внаслідок котрого було призначене це покарання, яке, беручи до уваги те, що під загрозою опинилось людське життя, стає протиправним з точки зору Конвенції. Ризик того, що смертна кара буде застосована до заявника, був реальним і тривав протягом більше ніж трьох років, незважаючи на те, що в Туреччині починаючи з 1984 року діє мораторій на виконання смертної кари, що турецький уряд виконав тимчасовий захід, призначений Судом відповідно до статті 39, котрий полягав у відстроченні страти заявника, і що справа заявника не була передана до Парламенту, який мав схвалити смертну кару, як того вимагає Конституція Туреччини. Як і Палата, Велика Палата вважає, що заявника не судив незалежний і безсторонній суд, і що було порушення прав сторони захисту, передбачених статтею 6 § 1 в сукупності зі статтею 6 § 3 b) і c). Отже, смертна кара була призначена заявнику внаслідок несправедливого провадження, котре не можна вважати таким, що відповідає суворим критеріям справедливості, яких необхідно

дотримуватись у справах, що стосуються призначення смертної кари. Окрім того, заявник мав терпіти наслідки цього вироку протягом більше ніж трьох років. Факт призначення заявнику смертної кари внаслідок несправедливого судового розгляду становить нелюдське поводження.

Висновок: порушення (тринадцять голосів проти чотирьох).

Стаття 3 – *умови перевезення і позбавлення свободи*: Стосовно перевезення заявника із Кенії до Туреччини Велика Палата, як і Палата, погоджуються з тим, що заявника тримали в наручниках, із зав'язаними очима, знімали на відеокамеру і пред'явили представникам ЗМІ тоді, коли він був із зав'язаними очима, але вважає, що не було доведено «поза будь-яким розумним сумнівом», що арешт заявника і умови його перевезення мали наслідки, що перевищували звичайну складову приниження, невід'ємного від будь-якого арешту або позбавлення волі, і тому не було досягнуто мінімального рівня тяжкості, якого вимагає стаття 3.

– Стосовно умов, у яких заявника продовжують утримувати на острові Імрالی, повністю погоджуючись із рекомендаціями СРТ про те, що довготривалі наслідки відносної соціальної ізоляції, у якій утримують заявника, мають бути зменшені тим, що він має доступ до тих самих зручностей, що й інші особи, які утримуються в Туреччині у тюрмах з високим рівнем безпеки (наприклад, телебачення і телефонні переговори з сім'єю), Велика Палата, як і Палата Суду, вважають, що загальні умови утримання заявника в ув'язненні на цей час не досягли мінімального ступеню тяжкості, необхідного для того, щоб становити нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження у розумінні статті 3.

Висновок: відсутність порушення (одноголосно).

Стаття 34 *in fine*: Стосовно відсутності спілкування між заявником і його адвокатами із Амстердама після його арешту, Велика Палата відзначає, що група представників у складі юристів, обраних заявником, після цього звернулись до Суду і надали усі скарги заявника стосовно періоду, протягом якого він не мав контактів зі своїми адвокатами. Тому ніщо не вказує на те, що здійснення заявником права на подання індивідуальної заяви було значною мірою порушене. За особливих обставин даної справи прикра затримка, із якою Уряд надав інформацію, про яку запитувала Палата, не перешкодила заявнику викласти свої скарги стосовно порушеного проти нього кримінального переслідування. Отже, не існувало перешкод для права заявника на подання індивідуальної заяви.

Висновок: відсутність порушення (одноголосно).

Стаття 41: Велика Палата погоджується одноголосно із висновком Палати про те, що встановлення порушення статей 3, 5 і 6 саме по собі є достатньою справедливою сатисфакцією будь-якої шкоди, завданої заявнику. Вона присуджує 120 000 євро на відшкодування частини витрат, які заявник зробив у зв'язку із провадженням в Суді.